

การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

Politics Governance process of Buddhism

สวาท ฮาดภักดี,
ทรงพล โชติกเวชกุล และชัยรัตน์ มาสอน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้จะนำเสนอการพัฒนาการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การปกครองท้องถิ่นหาใช่จะไม่มีข้อเสียไม่การปกครองท้องถิ่นที่ไม่ดีอาจนำไปสู่การทำลายประชาธิปไตยหากประชาชนยังไม่มีความพร้อมหากการเมืองไม่เข้มแข็งจะเปิดโอกาสให้คนไม่ดีเข้ามาหาผลประโยชน์การปกครองท้องถิ่นมีโอกาสสร้างผู้มีอิทธิพลและการปกครองท้องถิ่นที่ไม่ดีจะทำให้เกิดการทุจริตมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองอีกมากมาย

นอกจากนี้ความเข้าใจในหลักธรรมและระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักการเมืองพร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนานักการเมืองให้มีคุณภาพโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักการเมือง และระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักการเมือง

คำสำคัญ : แนวทางพระพุทธศาสนา, การเมือง, การปกครอง

Abstract

This article will present the development of politics, the rule of law, the rule of law, local administration, there is no disadvantage, the bad local government may lead to democratic destruction if the people are not ready if the politics are not strong. The opportunity for bad people to come to the benefit of local government, the opportunity to create the influence and bad local government will cause much corruption. This is a political problem.

Buddhism and Buddhism under the Patronage of His Majesty the King are graciously pleased to vacate. Buddhism of politicians

Keywords : process of Buddhism, Politics, Governance

บทนำ

จากการที่ประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ครอบคลุมกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า เป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกันดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน (กมล สมวิเชียร, 2516)

ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทยเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญข้อว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมีผู้ตีความว่าเป็นการบ่งบอกโดยนัยว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะกำหนดตายตัวในพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่กันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นหลักประกันว่า องค์พระประมุขของชาติทรงเป็นศาสนิกแห่งศาสนาเดียวกันประชากรส่วนใหญ่ของประเทศของพระองค์ (กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2519)

ดังนั้น ในบทความนี้จะกล่าวถึงพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองในบางแง่มุม เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไป

การเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวีซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐซึ่งถือว่าการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคหนึ่ง หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติแล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อมเรียกอย่างง่ายว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาไว้ได้นั่นเอง: ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก่

1. มีการประชุมกันเสมอ และพร้อมเพรียง

2. การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทำโดยพร้อมกัน

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติ ตามบัญญัติที่รับรองอยู่

4. สักการะ เคารพ นบถือ บุษบา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม

5. ไม่ทำการข่มขืนน้ำใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูง เด่น

6. สักการะ เคารพ นบถือ บุษบา ปุชานียสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ ทำลายการบริจารบำรุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ

7. ถวายการคุ้มครองป้องกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจ ปราณว่า ท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วขอให้ท่าน อยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด (พระราชวรมณี ประยุทธ์ ปยุตโต, 2526)

จะเห็นได้ว่า แนวทางการปกครองที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้ นั้นซึ่งสามารถพอที่จะสรุปเป็นแนวและใจความได้ดังนี้คือ อปริหานิยธรรมข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง

1. หลักความสามัคคี คือมีความคิดเห็น การแสดงออกเป็นไปแนวทางเดียวกัน มีความรักใคร่สมัคสมานสามัคคีเป็นพี่น้องกัน

2. หลักความเสมอภาค คือไม่เลือกปฏิบัติคือต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือ กฎระเบียบของสังคมที่วางไว้ อปริหานิยธรรมข้อที่ 3 นั้นพระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่อง

3. หลักความเหมาะสมซึ่งหมายถึงการเอารับสิ่งที่ไม่ควรไม่เหมาะสมกับ สังคมไทยมาใช้และบัญญัติไว้ อย่างเช่น รับแนวคิดวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นข้ออ้างและ นำมาบัญญัติเอาไว้เป็นกฎหมาย จะเห็นได้ว่าทุกคนไทยคิดอย่างไรก็ไม่ค่อยที่จะแตกต่าง จากฝรั่งมากนักเพราะอิทธิพลตะวันตกได้แพร่ระบาดเข้ามาดุจเชื้อโรค ทำให้คนไทยจึงต้อง ตกเป็นทาสวัฒนธรรมตะวันตกโดยปริยายไม่ว่า จะเป็นเรื่อง วัตถุนิยม เห็นเงินเป็นพระเจ้า บริโภคนิยม เสรีนิยม ทุนิยม ต่างเหล่านี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้เมื่อจะร่างหรือบัญญัติ กฎหมายจึงเป็นไปตามแนวทางตะวันตกทุกประการส่วนเรื่องการทำลายข้อบัญญัติที่ เหมาะสมนั้นเห็นได้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวฉบับนี้ได้ชัดเจนว่าได้ถอด ข้อความบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพุทธมามกะซึ่งอย่างนี้ไม่

ถูกต้องเพราะเมืองไทยเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนายาวนานครั้งตั้งแต่ก่อตั้งประเทศ การกระทำของนักกฎหมายเป็นการทำลายความมั่นคงของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาหรือไม่?หรือออกกฎหมายเพื่อรับใช้ศาสนาอื่น ๆ เท่านั้น อปรีหานิยธรรมข้อ 4 กล่าวถึงเรื่อง

4. หลักความเสมอภาคทางเพศ หรือยกย่องให้เกียรติสตรี หรือปัจจุบันได้ออกมีการมาเรียกร้องให้สตรีมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษ (เพราะไปปรับแนวคิดมาจากตะวันตก) ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้มีมาก่อนตั้งนานแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมองว่า ไม่ว่า หญิงหรือชาย ก็สามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐนั่นเอง

อปรีหานิยธรรมข้อ 5 ข้อที่ 6 ข้อ 7 ได้กล่าวถึงเรื่อง

หลักของการให้เกียรติสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น หมายถึง การยกย่องให้เกียรติ บุคคลที่มีอายุ หรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

5. หลักการของศีลธรรม หมายถึง การมีความอ่อนน้อม เคารพบูชาในสิ่งที่ตนนับถือ มีมโนธรรม ตลอดจนให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระศาสนา ซึ่งเมืองไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่ในอดีต แต่ในปัจจุบันไม่ได้รับคุ้มครองอุปถัมภ์เท่าที่ควร พระทุกวันนี้จึงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกตัดหางปล่อยวัด ถูกกีดกันไม่ให้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับสังคม ทั้งที่เป็นหน้าที่ของพระเจ้าพระสงฆ์ที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี แต่กลายเป็นว่าพระทุกวันนี้ถูกตอนมิให้ไปไหน ให้กินนอน อยู่กับที่ แล้วอย่างนี้จะไม่ให้พระภิกษุ อุบาสกอุบาสิกาออกมาเรียกร้องได้อย่างไร? (พระราชมณีนี ประยุทธ์ ปยุตโต, 2539)

สรุปได้ว่า หลักการเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการ สามัคคี เสมอภาค(ทางสถานภาพ ทางเพศ) การให้เกียรติ ศีลธรรม ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้จะทำให้สังคมเจริญไม่ก้าวถอยหลังไปสู่ความเสื่อม พอหันกลับมาดูสังคมไทยในปัจจุบันในเรื่องการปกครองแล้ว จะเห็นได้ชัดว่ามันแตกต่างจากแนวทางการเมืองการปกครองแบบแนวทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง

พระพุทธศาสนากับการเมือง

เราจะได้เห็นว่าประเทศไทยในปัจจุบันมีระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข เมื่อถามถึงเรื่องศาสนาประจำชาติแล้ว หลายคนไม่ว่าจะเป็นคนไทย หรือคนต่างชาติก็ตาม จะกล่าวในลักษณะที่ตรงกันว่า เมืองไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติที่น่าจะเป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า หลักฐานต่างทั้งทางด้าน สถาปัตยกรรมก็ดี หรือศิลปะการก่อสร้างต่างๆ ณ สถานที่สำคัญๆ ล้วนบ่งบอกได้

ว่า นี่เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ไม่เพียงเท่านั้น ทั้งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ก็ล้วนบ่งบอกความเป็นพุทธศาสนาอีกด้วยแต่ก็อาจจะมีคำถาม ค้างคาอยู่ในจิตใจและตามมาอีกหลายฝ่าย ว่าทำไม พระพุทธศาสนาถึงมิได้เป็นศาสนา ประจำชาติในลักษณะเชิงที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเสียที นั้นหมายถึง การบัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย” เรื่องนี้สำคัญเพียงแค่นั้นที่ จะต้องบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นประจำชาติ หรือไม่ควรที่จะบัญญัติเอาไว้เพราะเหตุที่ พระพุทธศาสนาอยู่คู่คนไทยมานาน...แสน...นาน.... พระพุทธศาสนาอยู่ในจิตใจของคนไทย อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องบัญญัติหรือตรากฎหมายอะไรต่าง ๆ ไว้ก็ได้ เพราะ พระศาสนาเป็น เรื่องของจิตใจไม่เกี่ยวข้องกับ องค์กรเมือง หรือกฎหมายใด ๆ ถึงแม้ไม่มีกฎหมาย พระพุทธศาสนาก็อยู่ได้ เพราะทุก ๆ วันนี้ ศาสนาอยู่ได้ก็เพราะประชาชน นั่นก็คือ ประชาชน ชาวบ้าน เป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมาเท่าทุกวันนี้ มิใช่ ภาครัฐบาลที่จะมาช่วยเหลือหรืออุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาก็อยู่ได้และเจริญรุ่งเรืองเสียอีก และคำถามจึงตามมา (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต,2541)

พระพุทธศาสนากับกฎหมาย

พระพุทธศาสนานั้น มีศีล วินัย ดุคล้ายกับจะเหมือนกฎหมายบ้านเมือง แต่ใน ความเป็นจริงแล้วศีลนั้นเป็นกฎระเบียบข้อบังคับให้ภิกษุ และ อุบาสก อุบาสิกา ประพฤติ ปฏิบัติตาม แต่ศีล หรือวินัยนั้น มิได้เหมือนหรือเป็นไปในลักษณะเดียวกับกฎหมาย ที่หากผู้ ละเมิดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษทัณฑ์ ส่วน ศีล หรือพระวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเพื่อให้ ประพฤติปฏิบัติเพื่อนำตนและสังคมไปสู่ความเจริญ ไปสู่ความสุข ผลหรือโทษนั้นมันมีอยู่ใน ตัวมันเองอยู่แล้ว ถ้าผู้นั้นละเมิดก็จะได้รับผล คือวิบากกรรมที่จะต้องชดใช้ในปัจจุบันและ อนาคต ดังนั้นศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกฎหรือข้อที่ควรประพฤติดเว้น และปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความเจริญ (ทินพันธ์ นาคะตะ,2525)

เมื่อมนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกับคนในสังคมจึงต้องปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบหรือข้อบังคับอื่นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎ ระเบียบ ข้อบังคับ รวมทั้งกฎหมายต่าง ๆ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตของเราอยู่ตลอดเวลามนุษย์จำเป็นต้องมีกฎหมายก็เพราะว่า

1. สังคมของมนุษย์มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากยิ่งขึ้นจำเป็นต้องมีกฎออกมาควบคุม พฤติกรรมของมนุษย์
2. กฎหมายสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่มนุษย์

3. กฎหมายสร้างระเบียบให้แก่สังคม

4. กฎหมายมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์เพราะเหตุที่มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น กฎหมายจึงเป็นตัวกลางที่คอยกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลในระดับต่าง (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2520)

รัฐในระบบประชาธิปไตยกับพระพุทธศาสนา

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจ อันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนา มา ใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต 14 เรื่องดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดี ย่อมเป็นผู้ไฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนานั้น เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้นด้วยดี การกระทำอย่างนั้น ก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย

สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ พระธรรมปิฎกให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าหน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทำให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือ จะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคม หรือในโลกนี้ การทำ สังคายนาก็ดี การกำจัดชำระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัยก็ดี เป็นเรื่องที่ดีได้ว่า อยู่ในหน้าที่ข้อนี้

เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ในการทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาดังกล่าวโดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดิน หรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้ง หลายสมัย

นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมืองคือ คนของบ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดีเข้าไปชุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระ

เจ้าแผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทำลายศาสนานั้นออกมา ข้อนี้ถือว่าการชำระล้างพระศาสนาด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสีย ไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายพระศาสนาอีกต่อไป

2. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนของประชาชน ควรแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนา โดยนัยนี้ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่เที่ยง ให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทำเช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็นพลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข รัฐสำนึกในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนา หรือฝ่ายสงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คือ อุปัถม์บำรุงพระศาสนา แทนประชาชน (ประชา กัลยาชาติ และคณะ, 2520)

ดังนั้น จากการที่รัฐจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกัน ฝ่ายของพระสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักรเองก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ของตน ต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว พระธรรมปิฎกสรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหุชนทั้งสิ้นนั่นเอง

สิทธิและเสรีภาพในประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลและสังคม หลักการนี้ยังหาผู้ปฏิบัติได้ผลจริงได้ยาก จะเห็นได้ว่า ระบบสังคม ต่างๆ มักมีปัญหาในเรื่องที่ว่า ถ้าให้สังคมได้ บุคคลก็ต้องยอมสละ ทำอย่างไรจึงจะประสานประโยชน์กันได้ อุดมคติอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือ การช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคม

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะก้าวไปสู่การประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคมให้มาเสริมกันนั้น มีบททดสอบพื้นฐานหนึ่งที่จะให้เห็นว่า ประชาชนในสังคมนั้นๆ มีคุณภาพเพียงพอ ที่จะให้คุณค่าของประชาธิปไตยข้อนี้บรรลุผลได้หรือไม่ บททดสอบนี้ก็คือ ความประสานสมดุในการปฏิบัติตามหลักแห่ง 1) สิทธิกับหน้าที่ 2) เสรีภาพกับความรับผิดชอบ

มุมมองต่อ สิทธิกับหน้าที่ นั้น พระธรรมปิฎกชี้ว่า คู่กับการมีสิทธิที่จะได้และเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นส่วนร่วมที่จะธำรงรักษา

และสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตยนั้นด้วย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตย ก็จะได้รับการรักษาไว้ เพื่อให้คนมีโอกาสนี้จะใช้สิทธิได้ต่อไป

ส่วนเรื่องของ เสรีภาพกับความรับผิดชอบ นั้น พระธรรมปิฎกมองเห็นว่า คู่กับเสรีภาพที่จะกระทำต่างๆ ตามความปรารถนาของตน บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน และใช้เสรีภาพนั้นอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตน มีส่วนร่วมอยู่ด้วย เพื่อความชัดเจนขึ้นในเรื่องของเสรีภาพนั้น พระธรรมปิฎกได้ยกตัวอย่างเรื่องเสรีภาพที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย ที่เน้นความหมายในแง่ของการที่บุคคลมีโอกาสนำเอาศักยภาพ เช่น สติปัญญา ความสามารถของตนออกไปเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคม ซึ่งเป็นความหมายเชิงความร่วมมือและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยม เสรีภาพเน้นความหมายในแง่ของการที่จะได้ผลประโยชน์ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งเป็นไปในทางแบ่งแยกและแก่งแย่ง (พงศ์เพ็ญ ศกุนตารักษ์, 2529)

แนวคิดการปกครองตามรูปแบบประชาธิปไตยตามทัศนะพระพุทธศาสนา

การศึกษาถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังรายละเอียด

หลักประชาธิปไตย คือการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอน[1] ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการคือ หลักอิตตอธิปไตย คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

2) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้น กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไป ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน[2] ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการ กำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของ สงฆ์ในการทำอุตติกรรม ทำด้วยสังฆจตุรกร คือ สังฆ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังฆปัญจจตุรกร คือ สังฆ 5 รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังฆ 10 รูปขึ้นไป (ยกเว้นในที่ กันดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังให้หลัก เสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ชาวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3) หลักความเสมอภาค (Equality) คือ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หาก มนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์ จะสามารถดำรงชีวิตที่ร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้น พื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้[3] ใน พระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรชา โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพ นับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งจะให้ ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การ จำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น[4] ใน พระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ช่มชื่น ชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อ ความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการจะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็ต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป [5] ในพระพุทธศาสนา ก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเครื่องตัดสิน เช่น การรับภิกษุ จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินที่เรียกว่า “เยภยยสิกา” คือ การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่าง ๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียว ทักท้วง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ยสสายสมโตขมติ...โสตุณฺหสฺสยสฺส น ขมติ โส ภาเสยฺย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงี้ยว ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น” (ลิขิต อธิเวคิน, 2518)

สรุป

คำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างสถาบันทางการเมืองแบบใหม่และมีใช้เพื่อสถาปนาโครงสร้างทางการเมืองใดๆ ขึ้นมา แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาทางแก้ปัญหาของสังคมโดยทำการปรับปรุงบุคคลที่ประกอบเป็นสังคมและโดยการให้คำแนะนำหลักการทั่วไปบางอย่างที่จะช่วยให้สังคมนำมาใช้เพื่อมนุษยธรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพของสมาชิกของสังคม และเพื่อแบ่งปันทรัพยากรให้เป็นไปอย่างยุติธรรมมีข้อจำกัดในการที่ระบบการเมืองจะสร้างเสริมความสุขและความไพเราะให้แก่ประชาชน เพราะว่าไม่มีระบบการเมืองใดที่แม้ว่าจะมีอุดมการณ์อันสูงส่งขนาดไหนจะสามารถสร้างสันติสุขขึ้นมาได้ ตราบเท่าที่ประชาชนในระบบการเมืองนั้นยังถูกรอบจำด้วยความโลภ ความโกรธและความหลงอยู่ นอกจากนั้นแล้ว ไม่ว่าระบบการเมืองใดจะถูกนำมาใช้ ก็จะมีองค์ประกอบทั่วไปบางอย่างที่สมาชิกของสังคมนั้นๆ จะต้องประสบอยู่ต่อไป คือ ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว การขาดความพึงพอใจอย่างแท้จริง หรือความสุขถาวรในโลกซึ่งมีลักษณะประจำ 3 อย่าง คือ ทุกขัง (ความไม่สมใจอยาก) อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน)

พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ไม่มีที่ใดในสังสารวัฏ ที่มีอิสรภาพอย่างแท้จริง จะไม่มีแม้กระทั่งในสวรรค์และในพรหมโลกแม้ว่าระบบการเมืองที่ดีและมีความยุติธรรมจะให้หลักประกันสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและมีระบบการถ่วงดุลในการใช้อำนาจซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะสร้างความสุขในสังคมไว้ได้แล้วก็ตาม แต่ประชาชนก็จะไม่ยอมเสียเวลาไปกับการแสวงหาระบบการเมืองที่ดีที่สุดใดๆที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถมีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ได้ เพราะว่าการมีอิสรภาพที่สมบูรณ์นั้นจะไม่สามารถหาพบได้ในระบบการเมืองใดๆ แต่จะหาได้เฉพาะในจิตใจที่มีอิสรภาพเท่านั้น

การที่จะมีอิสรภาพได้นั้น คนเราจะต้องมองลงไปจิตใจของตนและจะต้องมุ่งมั่นที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากโซ่ตรวนของอวิชชาและตัณหาให้ได้ การมีอิสรภาพในความหมายที่แท้จริงนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้ใช้ธรรมะเพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยของตนทั้งทางกาย และทางวาจา และทำการฝึกจิตใจเพื่อให้ขยายศักยภาพทางจิตของตนเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายคือความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรม กล่าวคือการบรรลุถึงพระนิพพานในขณะที่ได้ให้การรับรู้ถึงผลประโยชน์ของการแยกศาสนาออกไปจากการเมืองและข้อจำกัดของระบบการเมืองในการสร้างสันติสุขอย่างที่กำลังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ก็มีลักษณะหลายอย่างของคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีความสอดคล้องกับเรื่องราวของทางการเมืองในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กมล สมวิเชียร. (2516). *ประชาธิปไตยกับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ. (2519) *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2525). *รัฐศาสตร์ ทฤษฎี แนวคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางการศึกษาวิเคราะห์การเมือง*. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจการคดี.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2520). *ระบบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ประชา กัลยาชาติ และคณะ. (2520). *รัฐ 10 พื้นฐานการเมืองและการปกครองของไทย*. กรุงเทพมหานคร : หน่วย ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย. (2529). *หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง*. กรุงเทพมหานคร : ประชาชน.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต. (2541). *ธรรมกับสังคมไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน*.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พระราชวรมนี ประยุทธ์ ปยุตโต. (2526). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

._____ .(2539). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก
จำกัด.

ลิขิต อีรเวคิน. (2518). *การพัฒนาการเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา.